

46268

**NONNULLA
DE
DIABETE MELLITO.**

**DISSERTATIO INAUGURALIS MEDICA,
QUAM
AUCTORITATE AMPLISSIMI MEDICO-
RUM ORDINIS**

**IN
UNIVERSITATE CAESAREA LITERARUM
DORPATENSI,**

**UT GRADUM
DOCTORIS MEDICINAE**

RITE ASSEQUATUR.
LOCO CONSUETO PUBLICE DEFENDET

**AUCTOR
A. E. ERNESTUS MERKEL
LIVONUS.**

**DORPATI LIVONORUM.
TYPIS J. C. SCHUENMANNI,
TYPOGRAPHI ACADEMICI.**

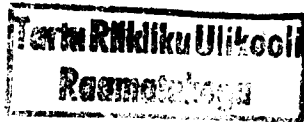
MDCCCXXXV

**Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
71869**

IMPRIMATUR
haec dissertatio ea tamen conditione, ut simulac ty-
pia fuerit excusa, quinque ejus exempla collegio libris
explorandis constituto tradantur.

Dorpati Liv. d. V. m. Novemb. a. MDCCCXXXV.

Dr. A. HUECK,
O. M. h. t. Decanus.

440129

P A T R I

OPTIMO CARISSIMO

G. H. MERTEL

PHILOSOPHIAE DOCTORI

HASCE

STUDIORUM PRIMITIAS

PIO GRATOQUE ANIMO

D. D. D.

FILIUS.

§ 1.

Definitio morbi.

Diabetes mellitus, uorrhoea, hydrops ad matulam, phthisuria, diarrhoea urinosa, dipsacus, morbus vocatur, insignis cibi atque potus appetentia immodica, praecipue vero urinae excretionem nimis profusa, qua nutrimentum sub forma sacchari e corpore removetur; simul reliquae secretiones, praesertim cutis et tractus intestinorum omnes suppressae sunt, et morbus plerumque lento decursu, sine febre, cum emaciatione aliisque quae jacturam diurnam humorum sequi solent symptomatibus, funeri aegrotum inducit, tum demum paullulum praecedente febre hectica. — Nomen derivatur a verbo Graeco *διαβαίνω*, pervado, percurro.

§ 2.

Historia morbi.

E nonnullis locis Galeni (1), Celsi (2) et Aretaci (3), quorum postremus praecipue fusius

---

1) N. I. L. VI. cap. III.

2) N. II. p. 237.

3) N. III. L. II. cap. II.

morbum describit, cum omnibus fere symptomatibus quae nostris temporibus a scriptoribus afferuntur, satis elucet, jam Veteribus huncce morbum non ignotum fuisse, quamquam vera ejus natura adhuc multo obscurior iis esset quam nobis, et mutationem urinae memoratu dignissimam, indolem scilicet saccharosam, plane ignorarent. Et recentiores scriptores, qui hujus morbi mentionem faciunt, e. g. Cardanus (1), de hoc symptomate nil viderunt; donec tandem Thomas Willis (2) principium in urina detegeret saccharinum et observationes suas publici juris faceret. Eum multi alii secuti sunt, qui verba ejus confirmabant, et naturam morbi investigare studebant (Morton, Cullen, Home, Rollo, Cruikshank, Cleghorn, Marabelli, Fourcroy, Vauquelin, P. Frank, Richter, Kreuzwieser, Kausch, Henke, Haase, Stosch aliique).

§ 3.

Divisio morbi.

A nonnullis diabetes lacteus, purulentus et chyluria discernuntur; desunt vero certae observationes chyluriae et lactei diabetes, et verissimum est, medicos urinam muco scatentem aut ciborum quorundam usu turbidam factam pro lactem et chylum continente habuisse; quod

1) N. IV. Lib. III. cap. 44.

2) N. V. Sect. cap. III. pag. 207.

urinam attinet purulentam, nulló modo diabetica est, cum pus longe differat a principio nutritivo. Non majori gaudet auctoritate illa divisio in idiopathicum et symptomaticum, cum non adsint historiae certae, unquam in morbo quodam symptomatice urinam principio saccharino scatentem excretam fuisse; adest quidem in hysteria, hypochondria, in febris multis secretio urinae aucta, absque vero omni saccharo. Nec diabetem criticum existere credo, cum certae observationes hactenus omnino desint. Illa mihi optima videtur divisio, quae diabetem mellitum seu verum ab insipido seu spurio distinguit. In diabete insipido urina quantitate aucta, sapore blando, sine ullo saccharo, ureae vero majorem copiam, aut albumen aut salia phosphorica continens excernitur; non tam atrox est morbus quam mellitus, quo rarior est et in quem transire nonnunquam videtur. Qui ab auctoribus decipiens vocatur diabetes, omnibus mellito persimilis (1) et minori tantum quantitate urinae, majori principii saccharini portione scatentis, ab illo discernitur, nil nisi melliti varietas mihi videtur, de quo solo hic sermo erit.

§ 4.

Symptomata morbi.

Secundum P. Frank (2) prima symptomata

1) N. VI. pag. 47.

2) N. VI. pag. 43.

morbi, siccitas nempe oris et sitis violenta subito plerumque intrans; ab aliis vero saepe prodromi observati sunt, qui praecipue digestionem turbatam et nimium acorem in organis digestionis adesse manifestant: pyrosis, ructus acidi, vomitus materiarum acidarum mucosarum, aut ciborum indigestorum; adsunt nonnunquam etiam respiratio brevis, tussis sicca, nec non exanthemata scrophulosa et tumores scrophulosi glandularum et labii superioris. (1)

Quae cum symptomata per brevius seu longius temporis spatium perdurant, ipsius morbi symptomata apparent: lassitudo, debilitas, praesertim extremitatum inferiorum, ardor in praecordiis, siccitas et sensus urens oris atque faucium, quibus sitis accedit violenta et fere insatiabilis, qua non sedata aegroti sensibiliores immo deliquio animi afficiuntur; adsunt relationes, sitis loco taedium potus adfuisse, sed non satis certae et valde mihi suspectae. Plerumque fames adest violenta, absque appetentia peculiari unius alteriusve cibi; tum excretio urinae profusior; impulsus ad lotii depositionem plerumque subito intrat et noctu praesertim tam vehemens est, ut expurgiscatur aeger et vix matulam possit arripere; praeputium saepe inflammatur, excoxiatur ulceribusque tegitur, nisi maxima munditie fruitur aeger; interdum sed rarius incontinentia urinae accedit. Sub ipsa urinae excretionem aut nullae molestiae, aut dolores in

---

1) N. XXI, tom, III p. 511.

regione renum, aut guttae frigidae per ureteres in vesicam descendentes percipiuntur. Inter noctem et sitis maxime aegrotum excruciat et saepe somnum turbat. Pulsus plerumque lentus, interdum lentior imo quam in statu sano. Sensim cutis scabra et fere vitae expers fit, ut pili ex ea evelli possint sine ullo dolore (1); lingua rubet aut nonnunquam mucro nigro obtegitur (2); gingiva intumescit, vacillant dentes et excidunt, sputa ejiciuntur rara et viscida; alvus parca et sicca deponitur, et faeces saepe odore suo peculiari carent et magis vegetabilium putrescentium odorem spargunt. Veneris desiderium jam initio morbi plerumque evanescit; nec erectiones nec vestigia quidem seminalis liquoris amplius apparent. (Cleghorn, Rollo, Frank.)

Incremento macie debilitantur corporis animique facultates, et sensim febris evolvitur hectica, nec non interdum phthisis pulmonalis aut hydrops; nec desunt symptomata nervosa, animi deliquium, convulsiones; accedit colliquatio, quae reliquas corporis vires cito depascitur, finemque vitae imponit. Excretionibus alvi colliquativis et sudore profuso apparentibus saccharum in urina plerumque evanescit.

§ 5.

Urinae quantitas.

Haec maxime variat in casibus diversis et

---

1) N. XVI pag. 16.

2) N. XXVIII. 1810. Jan. pag. 117.

in ejusdem casus temporibus variis; omnes autem observationes conveniunt, quantitate urinae saepe assumptam copiam cibi potusque, quamquam hujus praecipue magnam vim hauriret aeger, simul cum ponderis corporis deminutione, longe superari. Cardanus narrat (1) puellam a Francisco de Bustis curatam, quae 100 tantum librarum pondus aequabat, singulis diebus assumptis 7 cibi potusque libris, 36 libras lotii deposuisse, et in 60 quidem diebus 1740 libras. P. Frank (2) puellam curavit, quae libris 7 nutrimenti per dies assumptis, 36 pintas urinae deposuit, et virum quendam, qui in dies quadraginta ad quinquaginta libras minxit. Cook (3) aegrum 16 pintas, Fraser (4) alium 14 pintas, et Mynster (5) quendam 32 libras in nycthemera deponere viderunt; aeger, qui a. 1831 in nosocomio Dorpatensi observabatur, saepe duplex potus pondus per urinam excrevit. In horis matutinis quantitas minor esse solet, quam post meridiem et noctu; augetur cibus vegetabilibus et potu diuretico.

§ 6.

Qualitas urinae.

Urina modo deposita coloris est pallidi,

- 1) N. IV. Lib. III. cap. 44.
- 2) N. VI. pag. 44.
- 3) N. XXIX. 1822. IV. pag. 165.
- 4) N. XXXIX. Erg. Bd. XVIII. p. 131.
- 5) N. XXXIX. 1820. I. p. 85.

subflavi, limpida aut nonnihil turbida, odorem spargit, mellis aut carnis odori haud dissimilem, et saporem habet dulcem, melleum aut succo alni betulae similem. Si servatur non tam celeriter quam sanorum urina in putredinem transit emissis vaporibus ammoniacalibus, sed fermentationem in vitiosam et acidam, quam viginti quatuor diebus tandem sequitur putredo. Sapor dulcis aut statim aut post evaporationem et inspersionem urinae percipi potest, ubi mellagini graminis persimilis sapit. Si chemice investigatur, maxime apparet differentia urinam diabeticam inter ac sanorum. Urina sanorum secundum cel. Berzelii 1) analysin in mille partibus continet:

Aquae	933,00
Urici	30,10
Kali sulphurici	3,71
Natri sulphurici	3,16
Natri phosphorici	2,94
Natri muriatici	4,45
Ammonii phosphor.	1,05
Ammonii muriat.	1,50
Acidi lactici liberi	
Ammonii lactici	
Materiae animalis in Alchole so-	} . . . 17,14
lub. et lactatibus scatentis	
Urici a praecedentibus inseparab.)	
Phosphat. terren. cum vestigio calcis fluor.	1,00
Acidi lithici	1,00

1) Nr. XXXIII. pag. 8.

Muci vesicalis	0,32
Terrae siliceae	0,05
	1000,00

In urina diabetica horum salium vestigia tantum apparent, urea nulla aut fere nulla, major vero aut minor copia sacchari. Sic Marabelli (1) praeter aquam, paullum acidi phosphorici, aliquid mucilaginosi, nonnihil natri muratici et natri atque ammonii phosphorosi, aliquid ferri et materiae saponaceae, magnam vero copiam materiae saccharinae invenit; urea omnino deficit. Kané (2) vero negat, urea unquam omnino carere urinam, quamquam copia valde deminuta sit; in analysi chemica in mille partibus urinae diabeticae 10 ad 51 partes sacchari et 5,3 ad 13,5 partes ureae invenit. Saccharum facile in aqua solvitur, sub combustione odorem spargit plane saccharosum, melli similis sapit ea differentia quod sensum in ore producat frigoris; in crystallis exhiberi potest, et si magna adest quantitate, jam sponte sua in urinae superficie crystallia format; secundum cel. Proust (3) iisdem constat elementis ac urea, excepto tamen azoto, et quantitate sua ureae antagonistiche quasi opponitur; quo melius se habet aeger, eo major ureae eo minor sacchari quantitas, et contra, si pejus se habet aeger. Secun-

1) N. XXII. Bd. 2. St. 1. S. 70 — 93.
 2) N. XXVII. 1832. fasc. di Dicembre pag. 592 — 596.
 3) N. XXXII. Bd. XII. N. 22. p. 136.

dum Huenefeldt (1), urea, acidum uricum, pigmentum rubrum et salia phosphorica fere una evanescent, si saccharum apparet. Hujus materiae saccharinae Cruikshank (2) 86,8. P. Frank (3) 90,3, Marabelli (4) 145,8 partes e mille partibus urinae obtinuerunt, cum totum residuum siccum in urina sana 67 millesimas partes non excedat.

§ 7.

Status reliquarum secretionum.

Cutis arida et sicca est et fere nihil secerere videtur, qui status imo increscit, quo diutius perdurat morbus. In cavo oris saliva secernitur rara, viscida et dulcem odorem spargens; in ventriculo succi gastrici valde acidi satis magna copia accumulatur, quae in ructu et vomitu apparet; in infima tractus intestinalium parte secretio deminuta est, quam ob rem faeces siccae et tarde deponuntur. Liquor seminalis secereri omnino non videtur.

§ 8.

Sanguinis indoles.

Multum de eo disputaverunt auctores, an

1) N. XVIII. 1832. N. 51.
 2) N. IX. pag. 4.
 3) N. VI. p. 47.
 4) N. XXII. l. c.

principium saccharinum jam in sanguine adsit et per renes tantummodo excernatur, an contra in ipsis renibus praepararetur, et componatur ex elementis remotioribus. Sunt qui sanguinem saporis dulcis (1) inveniebant; alii vero sanguinis dulcedinem omnino negant, sic Kane (2) contendit, sanguinem diabeticum a sano non nisi minore quantitate albuminis differre; experimenta vero a cel. Cruikshank (3) instituta, edocent saccharum in sanguine adesse et tamen gustum nostrum latere posse; et hoc sententiam ejus probat, quod sanguis priusquam putrescat, fermentationem acidam et vinosam init simili modo ac urina. Et odor dulcis oris et faucium demonstrat, principium saccharinum jam prius in sanguinis vasis adesse quam in renibus. Nec de reliqua sanguinis qualitate omnino consentiunt auctores; sic Creuzwieser (4) serosum eum esse contendit; alii vero sicuti Stosch (5) sanguinem magnopere venosum esse dicunt.

§ 9.

Decursus morbi.

Plerumque typum habet continuum remit-

-
- 1) N. X. pag. 34. Zipp. in N. XXVIII, tom. 65. pag. 7.
  - 2) N. XXVII, l. c.
  - 3) N. IX. pag. 494 seq.
  - 4) N. XV. p. 33.
  - 5) N. X. pag. 26—40.

tentem, cum sitis atque urinae fluxus horis matutinis leniores sint, vespere vero et noctu denovo increscant. Nonnunquam aestate intermittit et tempore frigidiore nova violentia redit. Adsunt exempla quoque diabetis periodici; sic Borrich (1) de viro quodam loquitur, qui per duos tresve dies cujusvis mensis diabete affiebatur. Bennewitz tradit (2) se mulierem curasse, quae in quavis graviditate a mense quarto seu quinto ad partum usque diabete laboraret; tandem in sexta graviditate loco diabetis fluor albus apparuit qui etiam ad partum perduravit. Decursus in plurimis casibus chronicus est, et per annos nonnullos interdum protrahitur; sunt tamen relationes scriptorum (3) diabetem jam in 5 — 6 mensium vel imo hebdomadam spatio aegrum necasse.

§ 10.

Necroscopia.

Ut in multis aliis morbis, in diabete quoque non eadem semper in cadaveribus reperta sunt. Quae in uno casu organa valde mutata erant, ut jam in hac mutatione veram diabetis causam se invenisse crederent medici, in aliis casibus omnino sana reperta sunt, ubi alia or-

-
- 1) N. XXIII, Dec. I, Ann. 2. p. 265.
  - 2) N. XXVIII, 1825. Suppl. Hft. 114.
  - 3) Storer et Willis in N. IX, 206. 414.

gana morbose mutata erant. Itaque fateamur necesse est, nos e cadaverum dissectione parum lucis derivasse. Afferam tamen mutationes memoratu dignissimas.

Semper fere cutis sicca et quasi pergamena reperta est; corpus emaciatum; ossa totius corporis emollita vidit Pott (1). Cerebrum cel. Horn (2) parvum, perdurum et fibras nerveas in nervorum originibus maxime evolutas invenit. Stosch (3) magnam materiae gelatinosae copiam inter cerebrum et membranam arachnoideam et inter gyros cerebri accumulata vidit. Medulla spinalis in singulo a Venables (4) relato casu in regione lumborum signa inflammationis exhibuit.

Cor plerumque tenne, flaccidum et sicuti vasa majora sanguine atro venoso repletum; Michaelis (5) sanguinem cum chylo haud bene mixtum vidit, et Marschall sanguinem coloris succolatae invenit. Pulmones mox omnino sani, mox tuberculosi erant aut vomicas continebant. Ventriculus saepe adauctus erat et fluido acido viridi repletus; colon magna copia faecum haud odorem suum peculiarem spargentium, sed magis sicuti vegetabilia putrescentia

1) N. XXI, pag. 55^c.

2) N. XXXI, 1816, l. 50.

3) N. X, p. 103.

4) N. XX, p. 99.

5) N. XXVIII, Bd. XIV, St. 5.

olentium, repletum et expansum (1); Rutherford (2) tractum intestinorum gasibus valde expansum vidit; idem vasa intestinorum atro sanguine repleta vidit, quod et Stosch observavit.

Hepar secundum Mead (3) semper aliquid steatomatosi habet, quod vero in sectionibus a Stosch, Rutherford, Horn et Nasse (4) institutis non apparuit; cystis fellea interdum bile coloris insueti, flavi et gustus acidi repleta erat (Stosch l. c.).

In liene mutationes variae repertae sunt, quae eo minoris momenti sunt ad morbum illustrandum, cum similes mutationes in quovis morbo interdum appareant.

Renes interdum normales, interdum magnitudine aucti, substantia corticalis emollita, pelvis dilatatae, pari modo ac vasa renum; in nonnullis casibus renes exulcerati aut calculis repleti erant. Ureteres saepe dilatati.

Glandulas suprarenales Nasse permagnas invenit (5).

Pancreas interdum calculis parvis repletum et partim quasi scirrhusum reperiebatur (6).

Stosch in cadavere emaciato omentum magna copia adipis repletum invenit; Nasse vero

1) N. X, p. 113.

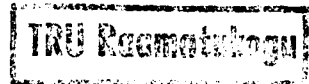
2) N. XXIX, Erg. Bd. XVIII, p. 83.

3) N. XIX, tract. I, de vipera.

4) N. XXXI, 1827, l. 538.

5) ibidem.

6) N. XXXIV, T. 79, p. 215.

et Plenciz (1) omentum exsuccum et omni adipe destitutum viderunt.

§ 11.

Diagnosis morbi.

Haec eo saepe differtur, quod aegroti nimis magnam urinae copiam diutius non animadvertunt et saccharinum ejus principium fortuito tantum casu aut nunquam detegunt; auctae urinae causam in eo quaerunt, quod majorem potus quantitatem assumant, nec memoratu dignam credunt. Medicus ergo, si aegrotum sub magna cibi potusque appetentia, cute sicca, alvo parca sicca, sine febre, tamen viribus et volumine decrescere videt, semper oculos in urinam intentos habeat, et curet quantitatem quandam ejus evaporari atque chemice investigari. Quo facto cum aliis morbis diabetes mellitus confundi non potest. Alii quibus similis esset morbi, sequentes fere sunt.

1) Diabetes insipidus, omnibus ceteris nostro morbo congruus, absente vero principio saccharino sat facile ab eo discernendus.

2) Lienteria urinalis, valde incertus morbus, in quo potus haustos mox immutatos per urinam excerni dicunt. Non adest satis certa observatio, cui fidem habeamus; si existit morbus, facile urinae indole a nostro discernetur.

---

1) N. XXIV. p. 155.

3) Chyluria, ubi chylum per organa uropoëtica excerni dicunt; et hujus morbi observatio certa deest, et verisimile est, catarrhum vesicae (1) confusionis causam fuisse. Si vero existit, pro varietate diabetes habendus est morbus, a mellito facile discernendus.

4) Enuresis; in ea creber impulsus ad lotii depositionem adest cum incontinentia urinae, sed nec quantitas neque qualitas simili modo a sana differt urina, ac in diabete mellito; simul cetera diabetes symptomata desunt, fames, sitis etc.

5) In hysteria, hypochondria, in februm crisi, in hydropse interdum urinae excretio augetur, at sine ullo saccharo et sine indole tabifica.

6) Dipsacus tandem, quem veteres statuunt medici, et quem e serpentis Dipsadis morsu oriri (2) dicunt, nullum saccharum in urina exhibet.

§ 12.

Causae praedisponentes et occasionales.

E summa observationum hactenus institutarum prodit, majorem numerum virorum quam

---

1) N. XXXV. Fasc. II, p. 167.

2) N. XXV.

feminarum, majorem constitutionis robustioris quam sensibilibus diabete correptos fuisse, forsitan ob majores labores et molestias quibus viri expositi sunt. Scrophulosi, arthritis, dispositionem augere videntur. Quod attinet aetatem, sunt quidem plures observationes diabets in aetate provectiore obversati, non vero omnino desunt in aetate juvenili et imo in infantili. Sic Mott (1) de puero novem annorum, Watt (2) de alio trium annorum loquuntur, et Venables (3) imo contendit, diabete persaepe apud infantes inveniri, sed relationes ejus non ultra omne dubium demonstrant, diabete fuisse de quo loquitur morbum. In nonnullis casibus dispositio hereditaria adfuisse videtur, cum plura ejusdem familiae membra diabete laboraverint, quod Frank (4) de duobus ejusdem familiae membris, et de fratribus duobus alius familiae narrat; Isenflamm (5) contendit septem eorundem parentum liberos diabete periisse; Storer (6) lenioris diabets melliti varietatis mentionem facit, quam in quatuor unius, et in tribus alius familiae membris observabat. Sed obliviscendum non est, consanguineos quidem saepe simili constitutione gaudere et sub iisdem vitae conditionibus similibus potentiis externis

-
- 1) N. XXVIII, 1823, Juni, p. 117.
  - 2) N. XXIX, 1816, III, p. 20.
  - 3) N. XXVIII, 1827, p. 121 — 143.
  - 4) N. VI, p. 42.
  - 5) N. XXVI.
  - 6) N. IX, p. 301.

obnoxios, uno eodemque morbo affici posse, quo facto non semper contendere possumus, morbum vere hereditarium fuisse; nam in aliis vitae conditionibus alio forsitan morbo laborassent. Vita libidinosa, praesertim in Venere, victus luxuriosus locupletiorum, et e contrario penuria et abusus ciborum difficilium concoctu, sicuti farinaceorum, nec non remediorum et potuum diureticorum, ut vini recentis aut e pomis parati (Cyder), cerevisiae e tritico hiberno paratae, ad dispositionem conferre, et similes excessus ipsum morbum provocare videntur. Christie (1) narrat, in insula Ceylone diabete persaepe occurrere, quod e victu mere vegetabili incolarum explicare vult; sed si hic sufficeret, certe apud eos populos, qui jejuniis solennibus utuntur et per longius temporis spatium non nisi vegetabilibus vescuntur, saepius diabetes inveniretur. Tum simul, si ex analogia inter homines et animalia probare aliquid nobis licet, experimentis a Krimer et Naveau (2) institutis nisi possumus, qui canes et cuniculos diutius aut pulpa e farina secalis aut tritici, aut cerevisia, vel saccharo nutriturunt, nunquam vero in urina satis mutata principii saccharini vestigium detegere potuerunt. Saepe refrigerium causa occasionalis est, quae, ubi jam praedispositio adest morbo nascenti ausam praebet, ut in om-

-
- 1) N. XXIX, Erg. Bd. XVIII, p. 376.
  - 2) N. XXX, 1818, II, p. 502.

nibus casibus quos cl. Wolff (1) enarrat; non vero concedere possum quod Ritter (2) contendit, refrigerium semper diabetis causam esse; et aëre frigido humido sine alia causa praedisponente jam morbum produci posse; quod si verum esset, nullo modo explicare possimus, cur tam rarus sit diabetes, cum omnes fere homines non semel sed saepe refrigerium patiantur, et tam magnus hominum numerus, ut piscatores ex. gr. alique indies aëri humido, nec non aquae frigidae contactui sese exponant. — An unquam contagiosus fuerit diabetes nec ne, nondum satis constat, unicum exstat exemplum (3) viri cujusdam diabete extincti viduam antea sanam mox diabete correptam fuisse; sed hoc non sufficit ad vim morbi contagiosam probandam, cum multae aliae adesse potuerint causae, quibus in hoc singulo casu morbus produceretur.

§ 13.

De causa proxima.

Multum de causa proxima sive de vera morbi natura disseruerunt auctores, et diversissimas de ea exstruxerunt hypotheses, quarum pars maxima valde mancae sunt, ut facile refutari

---

1) N. XXXI. 1818. II. p. 494.
2) N. XXX. Bd. I. b. p. 88.
3) N. XXI. p. 538.

possint; multo vero difficilius esset, novam firmiorem morbi theoriam formare. Praecipuas auctorum opiniones hic breviter exponam.

Mead (1), Gantz (2), alique medici veteres credebant, causam diabetis vitia, infarctus hepatis, aliorumque organorum abdominis esse, quibus mixtio bilis alteretur, digestio laedatur, et chylus crudus renibus adducatur. Quamquam negari non potest, talia vitia saepe adfuisse, tamen si illis causa morbi sufficiens inesset in nullo casu abesse possent, et magis ad causas praedisponentes pertinere videntur, quam ad causam proximam; simul sacchari productio omnino non explicatur.

Kausch (3) alique dicunt, diabetem prodire e spasmu cutis, cum resorptione aucta, diminuta vero exhalatione. Exhalationem diminutam esse, libenter concedam, resorptionem vero in cute spasmu contracta et vitatae fere experte auctam esse, credere non possum; simul experimenta a Gerard (4) instituta, quibus elucet, aegrotorum pondus in balneo non augeri, edocent resorptionem cutaneam saltem non semper auctam esse. Tum et sacchari praesentia in urina omnino non explicatur.

Darwin (5) credebat, diabetem oriri e mo-

---

1) N. XII. Bd. II. p. 59.
2) N. XVII.
3) N. XIV. p. 299.
4) N. IX. p. 236.
5) N. XIII. Bd. VI. p. 273.

tu retrogrado in vasibus lymphaticis versus renes, aut eo, quod fluida modo hausta statim per vasa propria e ventriculo in renes transeant, absque contactu cum sanguine in vasis sanguiferis. Sed nemo adhuc, nec Darwin nec alius quisquam probare valuit, vias istas uriniferas clandestinas vere existere; quae affert phaenomena, praesertim illa principiorum odoriferorum praesentia in urina mox post ingestionem, alio modo forsitan explicari possunt, transgressione quadam (sit venia verbo) organica, qua haec principia volatilia in totum corpus distribuuntur. *)

Kreuzwieser (1) causam proximam e duplici morbi indole dinamica explicare vult. Diabetem spasticum nimirum irritabilitate renum supra normam aucta nixum, phthisin renum lymphaticam esse, phthisi mucosae pulmonum simillimam contendit. Sed nullo modo probari potest ejusmodi phthisis renalis, cum in cadaverum diabeticorum dissectionibus perraro tali modo mutati renes reperti sint, ut verisimile sit, phthisin adfuisse. Tum et quae de diabete

---

*) Sic memini, me quondam anguem (Coluber natrix) guttulis nonnullis olei aetherei e Nicotiana parati, in fumisugio collecti, ori impositis necasse; post dimidium sexagesimae horae partis jam mortuus est anguis; cum post quadrantem horae cutem ei detraherem, omnes corporis partes quasi oleo illo imbutas, odorem ejus violentum spargentes inveni.

1) N. XV. p. 83.

torpido affert, cujus causam proximam in relaxatione vasorum quaerit, qua affluxus augeatur, qui vero omni stimulo adhuc increseat, concedere non possum, nam si stimulus agit in partes relaxatas, verisimilius est, eas contrahi et humorum affluxum deminui quam augeri. Et saepe omnes mutationes pathologicae renum defuerunt, ita ut credere possimus, eas sequelas potius diabetis fuisse, ubi aderant, quam causam.

P. Frank (1) analogiam esse credit hydrophobiam inter et diabetem, et hunc e veneno quodam in corpore exorto, cujus vi inprimis systema vasorum resorbentium ad auctam actionem irritetur, originem ducere. Sed haec comparatio nimis arbitraria mihi videtur; non enim exstat certa observatio, hydrophobiam unquam sponte sua in organismo humano evolutam esse, sed semper e contagio ab animali quodam rabido in eum translati; tum et similitudinem horum morborum invenire non possum nisi in perversa potus appetentia, quae quidem in altero perquam aucta est, in altero omnino destituta, ut horror potus adsit; et si unquam adfuit in diabete, ut nonnulli contendunt, horror aquae, tamen ex hac anomalia non possumus sufficientem probare analogiam. Et quis demonstraret, venenum illud animale vere existere? nisi principium saccharinum pro eo habeamus, quod vero cl. Frank non contendit.

---

1) N. VI. p. 54 seq.

Stosch (1) credit, diabetem prodire e paralyysi resorptionis venosae, aut factoris negativis systematis nervosi automatici, quatenus chylicationi praesit, et tabi nervosae morbum adnumerat. Venas resorbentes magis quam vasa lymphatica nervis dirigi dicit, et per illas materiam hyperanimalisatam et ad nutriendas partes minime aptam resorberi et a lymphâ nutriendo destinata separari. In diabete resorptionem per vasa lymphatica praevalere contendit, quae chylum crudum, neque venarum, cum illis anastomosium commercio junctarum, actione resorbente purificatum, absque omni discrimine sanguini advehant, quam ob rem et ipse sanguis crudus sit et magna ex parte per renes secernatur. Ex hac manca animalisatione et sacchari productionem prodire contendit, quomodo vero hoc fiat, non explicat.

Sed quis demonstrat, illam divisionem systematis nervosi automatici in factorem positivum et negativum vere existere? Quis paralyysin alterius factoris re vera adesse in diabete? An paralyxis periodica est? aut victu animali tollitur et victu vegetabili denuo producitur? cum videamus, post dietam animale non solum saccharum evanescere, sed materias illas hyperanimalisatas, quae in urina diabetica desiderantur, denuo apparere? Si vero haec fieri possunt perstante adhuc paralyysi, hac opus non est ad morbum explicandum. Tum et illud

1) N. X. p. 26—40.

symptoma, e cujus praesentia in cadaveribus haud exiguum auxilium hypothese suae derivare vult, adipis nempe insolita copia in corpore ceterum emaciato, rarissime in diabetice invenitur, ut jam e sectionibus supra allatis elucet.

Et quae maxime vener. Hufeland (1) de causa proxima affert, 'quam processui chemico in renibus alterato inesse censet, haud sufficere mihi videntur, nam sanguinis sputorumque dulcedo satis demonstrat, processus hujus chemici latorem esse basin, quam renes suppeditare possunt; et renes non producunt urinam, sed magis educunt e sanguine, e quo partes secernunt non amplius ad vegetationem aptas. Nec licet nobis, semper processum chemicum in renibus mutatum credere, ubi urinae mutationes animadvertimus, saepe enim observamus cibis aut potu peculiaribus ingestis, uno alterove modo urinam mutari, si vero ad solitum victum redit individuum, et urinam pristinae indolem normalem denuo inire; quis hic credat, causam urinae mutatae renes fuisse?

Neumann (2) contendit, diabetem semper ex abusu Veneris oriri, et causam ejus proximam in eo quaerit, quod vis plexus sacralis in genitalia sublata sit, aucta vero in renes; simul actionem reliquorum gangliorum auctam esse censet, digestionem normalem, sed acceleratam, multoque efficaciorum quam alia. Sed quomo-

1) N. XXVIII. Bd. XLV. St. 1. p. 39.

2) N. XXXVI. Bd. II. § 486.

do diabetes in infantibus oritur, si semper abusu Veneris produciatur? Quomodo e digestionem normali et efficaciore acor oritur, qui satis demonstrat, digestionem acceleratam quidem sed nullo modo normalem esse. Tum et functio sexualis, quamquam plerumque, non semper tamen, abolita est; sic in illo, quem jam supra monui, aegro, qui in nosocomio Dorpatensi curabatur, haud omnino suppressa erat, cum interdum adhuc erectiones apparerent. Ad probandam sententiam suam de turbata functione sexuali adjecit, se nunquam plurium liberorum matrem diabete laborare conspexisse; sed si ille non vidit, alii viderunt, ut Cleghorn (1), Bennewitz (2).

Rollo (3) actionem ventriculi morbose auctam causam veram credit, qua succus gastricus nimis copiosus secernatur, quo cibis vegetabilibus ingestis principium producatur saccharinum, quod immutatum tandem renibus excernatur; renum actionem auctam ex aucta ventriculi actione consensualiter illis communicata explicare studet.

Huic sententiae haud ita multa repugnat theoria a cl. Haase (4) extracta, qui fusius omnia symptomata explicat et propior omnibus ad veritatem accessisse mihi videtur. Secundum ejus opinionem semper digestio laesa ob

---

1) N. IX. p. 284.

2) N. XXVIII. l. c.

3) N. IX. p. 455. seq.

4) N. VII. Bd. III. l. p. 364 seq.

turbatam hepatis lienisque functionem morbum antecedit; quam functionem desoxydationem esse contendit, et cum manca sit, acorem praevalere. Hic acor nimis symptomatibus supra enumeratis, diabetem antecedentibus et comitantibus, et ex cadaverum dissectione satis probatur. Succo gastrico nimis acido e vegetabilibus, praesertim ex amylaceis saccharum praeparatur, quae sententia experimentis cl. Kirchhof (1) satis confirmatur. Simul succo illo acido, et forsitan ipso saccharo nervi et vasa resorbentia intestinorum magnopere irritantur, atque ad actionem impelluntur nimis rapidam, quo facto violenta cibi potusque appetentia, nec non symptomata nervosa explicantur. Quamdiu principium saccharinum deest in urina, morbum mere dynamicum censet, ubi vero illud apparuit, momentum chemicum in conspectum venisse.

Ex nimis rapida vasorum resorbentium actione explicari potest, cur materiae nutritives ventriculo ingestae resorbeantur, antequam in verum chylum mutatae sint, quo facto tota vegetatio characterem illum induit vegetabilem, ex quo simul prodit secretionis illius, cui character animalis maximo gradu inhaeret, cui vis quasi animans inest, liquoris puta seminalis, in hoc morbo omnino fere abolitio. An salium absentia e praeponderantia acidii prodeat, nondum bene constat. Principio illo saccharino vis propria inesse videtur, qua renum actionem

---

1) N. XXXVII. 1811. Intell. Bl. N. 24.

augeat et per eos excernatur, sicuti e Krimeri experimentis elucet, qui post urinam diabeticam, ventriculo canis ingestam, auctam vidit urinae excretionem principium saccharinum continentis. Quod immanem fluidi copiam per renes excretam auinet, libenter crederemus totam corporis superficiem ex aëre aquam resorbere, sed experimenta a Gerard instituta, quae jam supra monuimus, contrarium demonstrant; sic ad auctam fluidorum praeparationem in pulmonibus recurramus necesse est, processum vero hactenus satis obscurum. Eo quod renum actio tam magnopere aucta est, omnes aliae se-et excretiones deminuuntur aut fere omnino supprimuntur, qua ex causa sudoris absentia, salivae visciditas, siccitas faecum explicari possunt, quae posterior per resorptionem nimiam immo adaugetur. Macilentia corporis inde prodit, quod materia nutriens, in ventriculum recepta, nimis celeriter per organismum transit absque vera assimilatione; simul vasa resorbentia actione sua normam excedente, materiam organicam ultra deterunt. Quibus omnibus tandem febris hectica cum symptomatibus colliquativis producitur, qua apparente symptomata diabete peculiariter sensim recedunt.

Haud ita longe ab hac sententia illa cl. Berndt (1) differt, qui diabetem evolutum tribus constitui censet elementis: 1) turbatione dynamica organorum superioris regionis abdomi-

---

1) N. XI. l. c.

nis, praesertim ventriculi; 2) caractere vegetationis mutato ob mancā digestionem, insigni acore nimio et indole vegetabili praevalente; 3) vitalitate organorum uropoëticorum alterata, e primo illo elemento exorta, sed postea jam consueta et sui juris facta.

§ 14.

Prognosis.

In genere prognosis pessima est; qualis medicis prioribus visa sit, jam ex illis cl. Currie verbis elucet (1): „se nunquam aegrotum, cuius urina semel principio saccharino scatuerit, bonam valetudinem recuperare vidisse.“ Quamquam novissimis temporibus, a Rollo ad nos non desunt exempla diabeticos sanatos fuisse, maxima tamen pars morbo fracti perierunt; saepe ubi medici jam omnis periculi expertem credebant aegrotum, morbus recidivus vitae finem parabat (Rollo, Frank II. cc.). Tota enim corporis vegetatio in diabete tam magnopere a statu sano alienata est, ut remediis efficacibus careamus, quibus illam ad normam reducere valeamus; accedit adhuc, aegros plerumque hypochondriacos non perseveranter curationem incommodam subire. Haud facile est, in quovis casu certam prognosin statuere: illud tantum dicere possumus, quo diutius perduraverit mor-

---

1) N. IX. p. 166.

bus, quo magis vires fractae sint, quo major acutate aeger, quo magis evoluta febris hectica, eo minorem esse spem aegri, bonam valetudinem recuperandi.

§ 15.

Curatio.

Simili modo ac sententiae de causa proxima diabetis melliti, et curandi methodi inter se differunt, a diversis medicis in usum vocatae atque commendatae. Si omnia hic enumerarem remedia, quae hic vel illic contra diabete[m] propinata sunt, fere totius materiae medicae indicem dare deberem. Quod vero memoratu dignissimum videtur, illud phaenomenon est, diversissimorum remediorum usu, secundum verba virorum maxima fide dignorum, uno vel alio casu diabete[m] sanatum esse, morbum, de quo non uti de nonnullis aliis morbis dicere possumus, naturam et morbum et perversam curandi methodum vicisse, cum in paucis aliis morbis vis medicatrix naturae tam impotens sit quam in hoc; nulla adest observatio, diabete[m] sola natura sine medici auxilio sanatum fuisse. Illas tantummodo curandi methodos afferam, quae uno vel altero casu diabeticis auxilium tulisse constat.

Remedia antispasmodica, praesertim Opium, multifariam in usum vocata et laudata sunt. Opium aut solum, dosibus magnis rarioribus

propinabatur, ut ab Heineken (1), qui aegretum quendam 600 granis Opii, aut a Bailly (2), qui alium 795 granis, in 36 diebus porrectis, a Franceschi (3), qui alterum diabeticum 838 granis, in 42 dierum, alterum imo 1795 granis in 36 dierum spatio praescriptis sanaverunt; aut in pulvere Doveri, et cum hic amplius non perferretur, cum gummate Kino, ut Warren (4), praescripsit, et quidem bono eventu in casibus duobus. Mout (5) puerum curavit, qui simul hemiplegia et spasmi laborabat; spasmi mitigati sunt, sed mox coma apparuit, (quod mirum non est, cum infans novem annorum 300 — 500 guttas Tincturae Opii indies obtineret) et puer mortuus est. Ut remedium adjuvans, ad symptomata spasmodica compescenda, ab omnibus fere diabeticis curantibus in usum vocatum est.

Cupro sulphurato ammoniato, praecedente usu Assae foetidae cum Myrrha et Valeriana, P. Frank (6) diabeticum sanavit.

Excitantia volatilia quoque commendantur; sic Wolff (7) agrum pilulis ex Assa foet. Camph. Castor. Ammon. carb. pyr. ol. et Opio paratis sanavit.

- 1) N. XXXII. Bd. V. p. 272.
- 2) N. XXXII. Bd. XI. p. 78.
- 3) N. XXVII. 1822 Febrajo.
- 4) N. XXIX. 1816. II. p. 345.
- 5) N. XXIX. 1817. II. p. 114.
- 6) N. VI. p. 64, 65.
- 7) N. XXVIII. 1810. Jan. p. 117. 5. 4.

Ferro vitriolato et insequente usu Chinae cum acido sulphurico Fraser (1) diabetem vicit.

Methodo diaphoretica, praesertim vaporariis Marsh (2) diabeticum sanavit.

Peculiarem curandi methodum commendat Rollo (3), qua unum sanavit aegrotum, alterum saltem relevavit, et quae postea a diversis medicis vario successu in usum vocata est.

Absentia principiorum azorum continentium, praeponderante principio vegetabili in urina eum induxit ut dietam mere animaleam praescriberet; simul in initio curationis venam secuit, mane et vespere ad symptomata spasmodica lenienda et ad somnum ciendum Opium propinavit; et Ammonium hydrogenato-sulphuratum, cui effectum sedantem in nervos ventriculi adscribit, quod vero potius diaphoretice agit. Pro potu lac cum aqua calcis commendat ad acorem auferendum; victum, ut jam supra dictum est, animaleam et praecipue carnem salitam, pinguem, rancidam. Simul superficiem totius corporis adipe suilla perfricari curavit ad resorptionem humidorum ex aëre deminuendam.

Illa quam Nicolas et Guendeville (4) valde efficacem dicunt, methodus, in summis rebus cum hac congruit. Wolff (5) quoque diabeti-

---

1) N. XXIX. Erg. Bd. XVIII. p. 131.

2) N. XXIX. 1823. II. p. 410.

3) N. IX. p. 477—484.

4) N. XXIX. Erg. Bd. XXIX. p. 22.

5) N. XXVIII. 1810. Jan. 117. seq.

cum hac methodo sanavit. Berndt (1) aegrum sanavit, cum victum animaleam cum uso interno Kreosoti conjunxisset. Diabeticus, qui a. 1831 in nosocomio Dorpatensi curabatur, diaeta animali, vaporariis et usu interno Camphorae saltem relevatus est.

Valde ab hac sanandi methodo illa differt, quam Watt (2) commendat, magnis positam in venaesectionibus. Unum methodo a Rollo commendata curatum morte amiserat aegrum; cum alter quoque eodem modo curatus in pejus rueret, relatione Rollo inductus, qui venaesectione pro tempore relevatum viderat aegrum, aliam curandi methodum inivit; pluries aegrotus a 14—24 uncias sanguinis misit, et quidem in 14 diebus 118 uncias; pro uso interno pilulas ex Ammonio carbon. porrexit. Virium defectio non apparuit, ut post magnam sanguinis jacturam exspectari poterat, sed e contrario indices fortior evasit aeger et omnino sanatus est. Dietae animali, quae simul observabatur, parum effectus adscribit, et credit, eam abstinentiae comparandam esse, cum aegroti mox taedio afficerentur, et respectu prioris permagni appetitus, perparum ederent. In altero aegrotus curando apparente magna debilitate non deterritus est, quin eandem iniret methodum, et in mensis spatio 148 uncias sanguinis misit, vesi-

---

1) N. XI. l. c.

2) N. XXIX. 1816. II. p. 18.

catoria perinaeo et regioni renali imposuit; aeger bonam valetudinem recuperavit.

Sauterley (1) quoque diabeticum sanavit iterata venaesectione, qua 126 uncias detraxit, et vesicatoriis in regione lumborum.

Zipp (2) etiam diabetico pluries venam secuit et optimo quidem successu.

Duftschildt (3) quoque in 14 diebus diabetico sexies a 6 — 8 $\frac{2}{3}$ sanguinis misit, pro usu interno decoctum fruct. Tamarind. cum Sale Glaub., et postea acidum Sulphuricum dilutum dedit; aeger sanatus est.

Nisi contendam, omnes hosce viros plane mentios fuisse, nullo modo Neumann (4) assentire possumus, qui unum quemque qui ad diabetem sanandum venam secat, magna voce stultum declarat; nec credo diabeticos illos sanatos sententiam ejus amplexuros esse. Ipse calidis tegumentis scroto, vesicatoriis regioni sacrali impositis, diaeta roborante et balsamo peruviano in alcohole soluto interne porrecto, plerumque sex hebdomadibus aegros bonam valetudinem recuperare vidit.

Formey (5), qui causam diabetis in aucto effecto medullae spinalis et gangliorum in rene quaerit, lotiones frigidas et applicationem hiru-

- 1) N. XXIX. 1817. II. 402.
- 2) N. XXVIII. 1827. Juli p. 23 ff.
- 3) N. XXIX. II. p. 337.
- 4) N. XXXVI. Bd. II. § 489.
- 5) N. XXXVIII. Bd. I. pag. 68 — 75.

dinum ad partem dorsi inferiorem commendat; pro uso interno Camphorae magnas doses, Opium, oxyda et salia metallorum, quorum remedium se saepe bonum effectum vidisse dicit.

Schönlein (1), primum Opio aliisque narcoticis sensibilitatem auctam sedare, tum remediis diaphoreticis et purgantibus cutis et tractus intestinalis secretiones augere, tinctura vero Canthar. majorem renum tonum efficere, eorumque actionem deminuere, acoem absorbentibus tollere studet; simul victum praescribit animale, facilem concoctu.

In hac magna curandi methodorum diversitate, quibus in singulis casibus diabetes sanatus est, optimum mihi videtur, ut indoles cujusvis casus quam accuratissime iuvestigetur, non solum quoad praesentem aegroti statum, sed praesertim quoque quoad anamnesin, nam e diverso statu dinamico et e diversis causis morbi proditisse mihi videtur saustus maxime sibi contrariis curandi methodis productus eventus.

Maxima cura medicus iuvestiget causas, quae in casu concreto morbum produxerunt, et has auferat, quatenus potest; ex. gr. abusus diureticorum, farinaceorum, domicilium in aere frigido humido auferantur; Veneris abusus plerumque ipso morbo jam tollitur. Diaetam animale semper tentandam esse credo, quae, si non ipsum morbum sanare valet, tamen eo quod in tempus quoddam sacchari productionem in-

1) N. XXXIX. Bd. I. p. 200 — 210.

terrumpit, causas ejus aggredi nobis permittit; idem de remedijs absorbentibus valet. In reliquis remedijs eligendis, probabiles morbi causae, habitus aegroti, character dynamicus symptomatum principalium, praesentia aut absentia febris praecipue nos ducent.

Libri citati.

- Nr. I. Galenus de locis affectis.
- Nr. II. Celsus, de medicina. Edit. Bipont.
- Nr. III. Aretaeus Cappadox, de morbis chron.
- Nr. IV. Cardanus, de rerum varietate.
- Nr. V. Th. Willis, pharmaceutice rationalis.
- Nr. VI. P. Frank, de morbis hominum curandis epitome. Mannheim. MDCCXCIV. Lib. V. pars 1.
- Nr. VII. Haase, Erkenntn. und Cur der chron. Krankheiten. 2te Aufl. Leipzig, 1820.
- Nr. VIII. Raimann, Handbuch der spec. Pathol. und Therapie. 4te Aufl. Wien, 1831.
- Nr. IX. Rollo, Abhandlung der zuckerartigen Harnruhr, herausgegeben von Heidmann. Wien, 1801.
- Nr. X. Stosch, Versuch einer Pathologie und Therapie des Diab. mellit. Berlin, 1828.
- Nr. XI. Encyclopäd. W. B. der medicinischen Wissenschaften. Berlin.
- Nr. XII. Dreyssig, Handbuch der medicinischen Diagnostik. Erfurt, 1803.
- Nr. XIII. Darwin, Sammlung auserlesener Abhandlungen z. Gebr. für pract. Aerzte.
- Nr. XIV. Kausch, Med. chir. Erfahrungen in Briefen an verschiedene Gelehrte. Leipzig, 1798.
- Nr. XV. Crüzwieser, diss. de diabete. Halac, 1794.
- Nr. XVI. Fanningier, diss. de diabete mellito. Berol. 1820.
- Nr. XVII. Guntz, diss. de diabete. Jen. 1770

- Nr. XVIII. Allgem. medic. Zeitung. Altenburg.
Nr. XIX. Mead, exposit. mechan. venenorum.
Nr. XX. Venables, a practical treatise on Diabetes. London, 1825.
Nr. XXI. Reil, Erkenntniß und Cur der Fieber. 2te Aufl. Halle, 1805.
Nr. XXII. Italienische medic. chir. Bibliothek.
Nr. XXIII. Börnich. miscell. natur. curios.
Nr. XXIV. Plenciz, acta et observata medica.
Nr. XXV. Conradi Gesneri, histor. animal.
Nr. XXVI. Iseflamm, pract. Versuch über die Eingeweide. Erlangen, 1784.
Nr. XXVII. Annali universali di medicina, di A. Omodei. Milano.
N. XXVIII. Hufelands Journal.
Nr. XXIX. Medic. chirurg. Ztg. Salzburg.
Nr. XXX. Harless, rhein. Jahrbücher.
Nr. XXXI. Horn's Archiv für medic. Erfahrung.
Nr. XXXII. Frorieps Notizen aus dem Gebiete der Natur und Heilkunde.
Nr. XXXIII. Bartels, diss. de morbis ex urina cognoscendis. Dorpati, 1829.
Nr. XXXIV. Thomas, Journ. de medecine, chirurgie etc.
Nr. XXXV. Reil, memorabilia clinica.
Nr. XXXVI. Neumann, von den Krankheiten des Menschen. Berlin, 1832.
Nr. XXXVII. Jen. Allgem. Literatur-Zeitung.
Nr. XXXVIII. Formey, vermischte medicinsche Schriften. Berlin, 1821.
Nr. XXXIX. Allgemeine und spec. Pathol. und Therap. nach J. L. Schönleins Vorlesungen. 2te Aufl. Würzburg, 1832.
-